

1766, 1

*St. Reinhardt Henne
Denom ad leg. Rom. habita.*

DISSERTATIO IVRIDICA
DE

MORVM AD LEGES ROMANAS
HABITV AC RELATIONE,

QVAM

MAGNIFICO VNIVERSITATIS RECTORE
PRAENOBILISS. AC CONSVLTISSIMO

DN. RVDOLPHO CHRISTOPH.
HENNE ICTO,

FACVLTATIS IVRIDICAE ET IVDICII ELECTORALIS PROVINCIALIS ASSES-
SORE, AC IVRIS FEVDALIS ET CODICIS PROFESSORE
PVBLICO ORDINARIO,

ANNVENTE ILLVSTRI ICTORVM ORDINE,
PRAESIDE

HERMANNO ERNESTO RVMPPEL

I. V. D. ET PROF. PVBL. NEC NON GYMN. SEN. DIRECTORE,
IMPER. ACADEMIAE NAT. CVR. SOC ET BIBLIOTHECAR. AC ELECTOR.
MOGVNT. ACAD. SCIENT. AB EPISTOLIS

IN PERANTIQVA HIERANA

D. II. OCTOBR. MDCCLXVI.

H. L. Q. C. PVBLICE TVEBITVR

ADAMVS FRIDERICVS CHRISTIANVS REINHARDT

ERFVRTENS. I. V. CVLTOR.

ERFORDIAE, TYPIS NONNIANIS, ACAD. TYPOGR.

REVERENDISSIMO
ATQVE ILLVSTRISSIMO DOMINO

DOMINO
CAROLO WILHELMO
IOSEPHO ADAMO

SACRI ROMANI IMPERII LIBERO BARONI
DE BREIDBACH
IN BÜRRESHEIM

ECCLESIAE, METROPOLIT. MOGVNT. ET EQVESTRIS S. AL-
BANI PROPE MOGVNTIAM, VT ET INSIGNIS COLLEGIATAE AD
S. VICTOREM CANONICO CAPITVLARI, EMINENTISSIMI
ARCHIEPISCOPI ET PRINCIPIS ELECTORIS MOGVN-
TINI ET CELSISSIMI PRINCIPIS EPISCOPI
WVRCEBVRGENSIS CONSILIARIO INTIMO
CET.

VRBIS AC TERRITORII ERFVRTENSIS

PROPRINCIPI

DOMINO AC MAECENATI

INDVLGENTISSIMO

FELICITATEM PERENNEM.

REVERENDISSIME ATQVE ILLVSTRISSIME
DOMINE,

MAECENAS INDVLGENTISSIME!

CAROLO WILHELMO
IOSEPHO ADAMO

CAESI ROMANI MENSE LIBERO BARONI

DE BREIDBACH

IN BÄRRESHEIM

WYDZIELENIENIS CONSILIIARIO INTIMO
TINI ET CESSARIIS TRINIMITIUS EISENGORI
ACHIRINGORI ET ERINGORIS RECTORIS HONOR-
E VIGORUM CANTONICIS CANTONARIIS, RMINISTRIMI
DEI TROPE MONTIAMI, ET DE INDIENSIS GOVERNATORIS AD
SCENSIARUM, METROPOLIT. HONORIS. ET TIVERTIS S. AL-

Lenes haec pagellae, quas ILLVSTRISSIMO NOMINI
TVO sacras esse volo, in tali versantur argumento, quod
Summorum hominum personis, felicitati reipublicae ad summum
fastigium prouchendae inuigilantibus, non plane indignum esse
videtur.

FELICITATEM PERENNEM Morum

Morum nempe cum legibus cognationem delineare institui, quae adpareret in Legibus ac institutis illius Populi, cuius res gestae et cuius magnitudo quemuis in maximam admirationem ac stuporem rapiunt.

Haec mutua relatio tam late patet, ut fere vbiuis in studio Iuris Romani occurrat, quum mentem non ad ea solum, quae sunt in facto posita, sed simul ad rationes, quibus ducti Legumlatores suas leges rogarunt, aduertimus.

Illud profecto studium vtilissimum est iudicandum, quod humanae mentis ac voluntatis naturam, illiusque latibula quasi inuestigat, quodque vires, quibus impellitur ac mouetur, deregit; quamuis enim sub infinitis paene formis delitescat animus, quas vel a saeculi more vel a Nationis consuetudine vel aliunde adsumsit; hae tamen nebulae, quibus inuoluitur, serio et maturo adhibito studio dispelluntur ac euanescent. Tum autem, quum mens humana talis conspicitur qualis reuera est, facillime et commodissime ad vtilitatem publicam traduci atque adplicari poterit.

In hoc TVAMponis gloriam, INDVLGENTISSIME DOMINE! ut saluti publicae optime prospicias. Praestantissima TVA virtus, quam summa regit sapientia, quamque probatissima comitatur prudentia TIBI nullum aliud, quam felicitatis Populi, TVO amori paterno concrediti stabiliendae atque amplificandae

candae desiderium inspirat; vitæ igitur populi preces felicitatem
TIBI, ILLVSTRISIME DOMINE, summam et con-
stantissimam, vitæque TVÆ omnibus tam caræ ad extremum
vsque mortalitatis terminum promotionem a *Numine* efflagitant.

Haec quoque summa est votorum meorum, cui si, pro
maxima TVA indulgentia, summum TVVM fauorem ac
Praesidium adicere volueris, tum quidem me maxime beatum
esse duxerim

ILLVSTRISIMO NOMINI TVO

DEVOTIONE SVEMISSA DEVINCTISSIMVS

HERMANNVS ERNESTVS RVMPPEL.

CONSPECTVS DISSERTATIONIS.

- §. I. De mutationibus in orbe physico & morali generatim.
- §. II. Legum mutationes. Ad rationes, quibus leges mutantur, mores quoque pertinent.
- §. III. Quomodo Legislator moribus populi utatur.
- §. IV. Romæ mores multum in republica efficere potuerunt;
- §. V. VI. Qui autem primis temporibus fuerunt feri, at a Romulo quodammodo in ordinem redacti.
- §. VII. De Numa Pompilio.
- §. VIII. Seruui Tullii instituta. Lapsus morum sub Tarquinio, eorumque restitutio libera republica.
- §. IX. Ius a Græcis peritum cum moribus combinatum.
- §. X, XI, XII, XIII. Disputatio Cæciliæ & Fauorini de legum xxi. tabularum rigore.
- §. XIV. De iure necandi liberos.
- §. XV. Legis actiones, actusque legitimi, stipulatio & mancipatio ex morum simplicitate & rigore fluunt.
- §. XVI. De rebus mancipi earumque natura opinio auctoris.
- §. XVII. Ius prætorium ex moribus magnam partem haustum.
- §. XVIII. Virtutes Romanorum, primis præcipue temporibus.
- §. XIX. Contentiones inter patres & plebem agitatae & creditorum durities moribus damno fuerunt.
- §. XX. Nec non agraria turbæ.

§. XXI.

§. XXI. In primis vero luxuria.

§. XXII. Censores de moribus corrigendis solliciti.

§. XXIII. Corruptio morum Romæ omnia peruasit.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ.

1. Quamvis Celeb. de *Montesquieu* recte formam & constitutionem rerumpublicarum a principio mouente cuiusque reipublicæ distinguat, minus tamen recte solius democratia ac aristocratia principium esse virtutem, monarchiæ honorem, ac despotismi metum statuit.
2. Despotismus nulli peculiari formæ reip. est adfixus.
3. In omnibus rebus in dubio maior æquitatis quam stricti iuris debet esse ratio.
4. In l. 8. §. 5. D. de in offic. test. rationes allatæ: *quia pater et hoc fecit, &: quia filii testamentum est*, ita sunt conciliandæ, ut prior de eo casu valeat, quo, filio præmortuo, patri succeditur. Alias hæc lex erit anceps & elusoria.
5. Vsfuctuarius est possessor naturalis.
6. Agnatorum appellatione etiam sui comprehenduntur.

§. I.

Querere naturaliam rerum studiosi solent, qua ra-
 tione globus, quem inhabitamus, inæqualem
 suam variamque, quam hodie conspiciamus for-
 mam nactus fuerit? Alii minimam olim eius
 partem solidam fuisse & per exsiccationem reli-
 quas demum partes ex vndis emerfisse contem-
 dunt, alii continuam marium promotionem,
 alii inundationes, terra motus cet. harum varietatum caussas esse
 aiunt. At in tam vasto corpore ex partibus maxime diuersis com-
 posito, tamque innumeris subiecto mutationibus, vnicam tantum
 vel paucas adferre mutationum rationes, mancum ac plane insuf-
 ficiens

A

ficiens

ficiens esse videtur. Tota quidem hæc moles, quam oculis cernimus, simplicissimis ac generalibus adstricta est legibus, illæ autem quum applicantur, tot subeunt vicissitudines, vt sibi plane repugnare videantur, quum tamen perfectissima semper harmonia conspirent. Qui nationum inter se nexus ac infinitas rerum publicarum formas intuentur, non minori abripiuntur admiratione, quum in maxime complicatas mutationum rationes inquirunt. Heic veterum gentium migrationes aliarum nationum formam, ita vt inundationes fundi faciem, immutarunt, heic sæpe internis concussionibus, quæ eminebant, obruta, quæ latebant in lucem eiecta fuerunt; imo heic certus quidam conuersionum orbis, quem acutissimus POLYBIUS 1) in historiarum monumentis obseruatum delineauit, sæpe conspicitur. In rebus quidem moralibus æque ac in physicis generalis scripta est lex, quæ omnia impulsum & directionem virium maiorum sequi iubet. Sed qui fiat, vt sæpe exigua vis augeatur & insensibili incremento ad tantam molem excrescat, vt reliquas omnes longe superet, vtque e contrario vires maiores ab aliis, quæ debiliores videntur, impediuntur, alia vero in se non magni momenti perpetua libertate agant & ad maiora ferantur, id quidem ex totius nexu cum omnibus suis partibus intelligi debet, quum autem prima rerum initia in obscuro plerumque lateant, id coniectura magis attingi, quam distincte explicari potest.

§. II.

Quemadmodum in rerum publicarum formis, ita etiam in earundem legibus variæ mutationes sese excipiunt. Mutata enim reipublicæ forma leges, quæ statum eius publicum respiciunt, non possunt non etiam mutari; & quum status priuatus publicum sequatur, leges quoque ad priuatorum res pertinentes quasdam in se admittere mutationes debent. Rationes, quibus leges ciui-

1) Lib. VI. pag. 451. seqq. edit. Casaub.

les reguntur & quibus immutantur sunt omnino aut physicae aut morales. Neminem fugit corporum naturam, caeli temperiem folique cultum magnam in legibus suadendis aut abrogandis vim habere. Nemo quoque inficias ibit, statum hominum moralem, eumque tam a natura insitum, quam ex variis factis & conditionibus ortum & eius varia genera ac species in legibus condendis multum valere. Ad has igitur conditiones mores populi vel in primis sunt referendi. Mores sunt cuiusdam populi normæ agendi, quæ ex idea bonitatis actionum, quam sibi populus ille format, fluunt. Bonitas autem actionibus tribuitur vel interna (eaque vel quatenus ponitur obligatio perfecta, tunc actionum bonitas referitur, ad illius gentis ius natura, vel imperfecta, tunc ad ethicam eius pertinet) vel externa, tunc ad politicam referitur. In ritibus quoque mores spectari possunt, si ratio cogitandi, ex qua ritus fuerint orti, consideretur. Quemadmodum leges ab expressa vel tacita legislatoris voluntate pendent, ita mores a natione in genere spectata sunt introducti. 2) Id, quod est in more positum, ex unius plerumque hominis actione proficiscitur, cui tam evidens bonitatis honestatis atque utilitatis species inerat, ut eam alii imitarentur, ac denique omnes tanquam normam agendi adsciscerent.

§. III.

Non omnibus gentibus eadem honesta & pulcra videntur, neque idem est omnibus de rerum utilitate iudicium; gens, quæ ingenii facultates non excoluit, vnicæ corporis agilitati intenta, rigidos & simplices observabit mores, quæ vero rationis vsu præcellit, optimis erit moribus imbuta; quæ denique ingenium tantum, sensus, eorumque illecebras & voluptatem sensibus percipiendam sequitur, luxuriosis moribus distinet. Hoc plerumque ordine nationum mores sese excipiunt, ut primo sint impoliti ac rigidi,

A 2

2) Vid. Montesqu, Esprit des Loix liv. XIX. ch. 14.

rigidi, mox emolliantur & instam rationem teneant, quum vero mens humana modum diu obseruare nequeat, mores gentis mox ad luxuriam vitiaque properant. Germanos laudat TACITVS, apud quos *plus bonos mores valuisse, quam alibi bonas leges* refert 3). Moribus autem, quos saluti reipublicae proficuos esse perspiciet legislator commodissime vitur ad leges vtilissimas ferendas, de quarum adcuratissima obseruatione ne vllum quidem momentum dubitare poterit, quum subiecti non tam legem, quam suum sequi genium videantur, & quod quis libere agit, id fere bene cedere soleat. Quum vero mores saluti reipublicae repugnant, maxima in iis corrigendis vel plane tollendis opus est prudentia; quemadmodum enim non vno actu, sed sensim ac pedetentim sunt orti, ita quoque sensim destrui debent, ac hominibus ab ineunte aetate eiusmodi praecipua instillari, quae ipsos a peruersis moribus abstrahant, & eorum loco meliores stabiliant. Incongruum omnino foret, mores praeproperere legibus extirpare, quum longe paratius adsit iis corrigendis remedium, nempe exempla in conspicuo loco posita, quae contrarios mores sensim inuicere possunt; quantum enim in legibus ferendis valent proposita praemia, quum ea, quae iubentur, diligentiam requirunt, & quantum efficiunt in actionibus vitandis poenae 4) tantum in moribus emendandis illustrum exemplorum valet auctoritas.

§. IV.

Quum mores ab opinione boni, honesti & vtilis, quod actionibus quibusdam insit, pendeant, opinio vero, si fuerit erronea, mutationi facile sit obnoxia, & quamuis vera, tamen mutata rei qualitate vel dilabente temporaria eius vtilitate statim quoque euanescat, hinc mores in rebus publicis receptos saepe mutatos esse & legum quoque non leueni mutationem generasse, nemo mirabitur.

3) de mor. Germ. c. 19. 4) von Iusti Poficey Wissenssch. Cap. 30 §. 437.

tur. Romana in primis respublica luculenta huius rei documenta suppeditat. Hinc Cicero 5) ante suam memoriam, ait, & mo-rem ipsum patrium praestantes viros adhibuisse & veterum morem ac maiorum instituta excellentes viros retinuisse. Idem proinde 6): Si quae leges, inquit, forte hodie a me rogabuntur, quae non sint in nostra republica, nec fuerint, tamen erant forte in more maiorum, qui tum ut lex valebat; ubi enim consuetudo aliqua publicam obtinere auctoritatem cepit, ignoto primo eius inventore, is mos maiorum dictus est 7) & sane eius vis aequae late ac legum expressarum valor patet, teste enim Iuliano 8) aequum est, quod ipsae leges nulla ex alia causa nos teneant, quam quod iudicio populi receptae sunt, merito & ea, quae sine vilo scripto populus probavit, omnes tenere.

§. V.

Reipublicae Romanae fortunam extollit Livius 9): nulla unquam respublica nec maior nec sanctior nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam tam seve avaritia luxuriaque immigraverim, nec ubi tantus ac tam diu paupertati ac parsimoniae honos fuerit; adeo quanto rerum minus tanto minus cupiditatis erat. At haec laus ad prima Romanorum tempora trahenda non videtur; primi illorum mores fuerunt, rapto vivere, qua in re minus iustitiam, quam audaciam & imperii magnitudinem querendam spectabant. Hoc jam fuit Romuli Remique ante urbem conditam exercitium, in latrones praeda onustos imperus facere pastoribusque rapta diuidere, quae latrocinandi terrasque adquirendi cupido vsque adeo Romano infedit, ut non nisi orbe terrarum ab ipsis subacta quiesceret. Romulus ut urbem a se conditam hominibus impleret, aperto alylo omnem ex vicinia hominum perditorum colluuiem ad se pellexit, quae noua ciuitas in medio hostium posita bello ciues, vxores &

A 3 terras

5) lib. III. de LLbus. 6) l. III. de LLbus. 7) Sigon. de ant. iur. Ital. Part. I. pag. 66. 8) l. 32. §. 1. D. de legibus &c. 9) Lib. I. praef.

terras sibi quarere cogebatur, & tantum habebat, quantum rapere poterat. Sed quum iustitiæ tanta vis sit, ut ne illi quidem, qui maleficio & scelere pascuntur, possint sine villa particula iustitiæ viuere. & quum etiam leges latronum esse dicantur, quibus pareant, quas obseruent 10), hinc Romulus de ordinanda institutis sua republica omnino sollicitus fuit, eaque non tam in scriptis propo- fuit, quam moribus tradidit ac posteris quoque seruanda reliquit 11) Sed prudenter in iis genium nouorum ciuium securus est, tantam iis concedens tam domi suæ, in qua fere maiestatem domesticam exercebant, quam in republica administranda potestatem, ut parum de naturali suo iure concessisse ciuili societati viderentur; patribus enim familias dominium in liberos dedit, quod trina demum venditione solueretur, adeo ut vita & libertas in parentis potestate esset & liberi a teneris vnguiculis rigori disciplinae Romanae adsuerent. Idem republica in tribus curiasque descripta ciuibus jus suffragii in comitiis dedit, & ne hæc libertas in effrenatam degeneraret licentiam, senatum instituit, eumque plebis esse patronum, seu potius obseruatorem, qui plebem in officio contineret, esse iussit. Ut autem mores ciuium mansuesceret & perpetuo suos labore exerceret, sellularias artes seruis ac peregrinis relinquens, quippe quas corpus frangere animumque militare opprimere putabat 12) agriculturam ciuibus commendauit; hinc agriculturam maximo semper in honore fuit, illique grauius puniti, qui agricolam læderent, quo spectat lex, quæ Numæ adscribitur apud FESRVM 13): denique *Nun. a Pompilius statuit, eum qui terminum exarasset & ipsum & boues sacros esse*: Summi quoque viri ætatem suam in opere rustico consumserunt 14), qui ab aratro ad ducendas legiones vel ad administrandam rempublicam vocati, se tam vomeri

10) Cic. de off. II. II. 11) Dionys, Halic. lib. II. pag. 120. 12) ib. p. 137. de legibus Romuli vid. Consult. SCHORCH, fautor maxime colendus in hist. iur. cap. I. §. 15. 13) in voce termino. 14) Cic. in Cat. mai. c. 16.

vomeri verrendo, quam fundendis hostium turmis aptos esse docuerunt.

S. VI.

Feminarum quoque mores vt essent casti ac sobrii, Romulus prouidit; hinc violentiæ ac stupro grauissimas pœnas statuit. Gellius 15) mulieres Romæ ac in Latio per omnem ætatem vino abstinnisse tradit, & Athenæus 16) apud Romanos nec seruos [hi enim aqua aceto mixta vrebantur 17)] nec ingenuas mulieres, imo ne adulescentes quidem ante trigessimum annum vinum gustasse prohibet. Si vero pudicitiam violasset vxor, mariti arbitrio permittebatur, causâ cum propinquis cognita. Gellius ex Catonis oratione de dote refert 18), in adulterio deprehensas vxores jus fuisse maritis necare, *Vir, inquit Cato cum diuortium fecit mulieri iudex pro censore est, imperium quod videtur habet; si quid peruerse tetreque factum est a muliere, multatur, si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid facit, condemnatur.* Cædem cuiusque generis parricidii nomine complexus est Romulus, cædis parentum autem ne vllam quidem mentionem fecit, negans fieri posse, vt quis tam horrendum facinus admitteret 19). Quum Romanis semper fuerit aduersus finitimos pugnandum, tanta fuit illorum pertinacia, vt clade quadam adfecti animos nunquam demitterent, sed potius erigerent & maiora postularent, quo factum, vt non nisi cum victis hostibus pacem inirent. Victos in ciuitatem recipere consuevit Romulus & in locum eorum colonias Romanas more & ritu Etrusco, quo frequenter etiam in aliis rebus vsus est 20) deduxit, quod quidem etiam morum apud alias gentes reperiret, quod suæ reipublicæ prodesse posset, in eam lubens recepit, & sic miscendo Ro-

15) not. Attic. lib. X. c. 23.

16) Deipnosoph. l. X. c. 7. p. 429. B.

edit. Casaub.

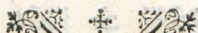
17) Barthii aduers. lib. VII. p. 327.

18) loc. cit.

19) Sigonius de ant. Iure Rom. p. 2. L. 2. c. 31.

20) Liv. lib. I.

8. Varro de ling. lat. lib. IV. pag. 24.

mana peregrinis vnam reipublicæ compagem effecit. Hoc Romuli institutum CICERO 21) maxime laudat; illud vero, aïens, sine dubitatione maxime nostrum fundavit imperium & populi Romani nomen auxit, quod princeps ille creator urbis Romulus fœdere Sabino docuit, etiam hostibus recipiendis augeri hanc ciuitatem oportere, cuius auctoritate atque exemplo nunquam est intermissa a maioribus nostris largitio & communicatio ciuitatis. Sic Romulus rempublicam optimis institutis instruxit mori suorum ciuium adcommo-dat, quem tamen ad ordinem & mansuetudinem deducere omnem operam dedit; quum vero vltimis temporibus rationem cogitandi mores-que suorum ciuium læderet eosque seruitutis iugo subiicere tentaret, non modo nihil perfecit, sed & tempestate oborta e medio, vt creditur, sublatus fuit 22).

§. VII.

Reliqui Romanorum reges magni ingenii ac virtutis homines fuerunt, qui suis consiliis ac fortitudine rempublicam maxime iuuerunt. Semel enim iactis fundamentis ita erat comparata reipublicæ ratio, vt magni in ea viri exsistere & optima relinquere instituta atque exempla possent. Numa ex tristibus ac tetricis Sabinorum & Etruscorum moribus complura in instillanda Romanis religione hausit, multa etiam ex proprio ingenio, ficta consuetudine cum dea Egeria, addidit, quibus mores, ciuium ferocem emolliret & suæ reipublicæ formæ attemperaret. Qui statuunt, Numam Pythagoræ philosophiæ dogmata adoptasse, temporum rationes misere confundunt, quum, teste Liuius 23) *Pythagoram Samium, Seruio Tullio regnante Roma, centum amplius post annos in vltima Italia ora circa Metapontum Heracleamque & Crotona iuuenum emulantium studia catus habuisse constet. Ex quibus locis, etsi eiusdem ætatis fuisset, qua fama in Sabinos aut quo lingue commercio quemquam ad cupiditatem discendi exciuisset? quoue præsidio vnus per tot gentes dissonas*

21) pro Balbo c. 13.

22) Liv. lib. I. c. 16.

23) lib. I. c. 18.

diffonas sermone moribusque peruenisset? Cumulat sine necessitate difficultates Linius, quum iam sufficere videatur temporum, quibus Numa & Pythagoras vixerunt disparitas; quod enim ad linguarum morumque diuersitatem attinet, ea sane olim apud populos Italiae non erat tanta, imo ne a graeca quidem lingua adeo differabat latina, vt plane nullum commercium vni populo cum altero esse posset 24) ipse quoque Pythagoras ad alias gentes ab ipsius patria remotiores moribusque magis dispares commigrauerat 25). Quum itaque temporum ratio obftet, quominus Pythagorica dogmata Numae tribuere queamus, vtriusque tamen sententiae, inter quas non leuis intercedit similitudo, ex vno forsan fonte nempe veterum gentium communi more proflexerunt.

§. VIII.

Quum a Romulo introducta aequalis honorum partitio diu subsistere non posset, imo ab ipso Romulo, instituto patrum ordine esset labefactata, inaequalitas honorum ac conditionis Romae adeo creuit & moribus inualuit, vt Seruius Tullius rex, incommoda inde enata perspicens, populi aliam diuisionem, quam quae tum erat in tribus & curias, introducere deberet, nempe in classes & centurias, qua aequalitas ciuium pro portione possessionum stabileretur; & quo quis esset ditior, eo non modo ampliori loco ac dignitate in republica esset, sed eo etiam plus oneris communis in se susciperet. In curiatis enim comitijs suffragia numerabantur in centuriatis ponderabantur; qui ciues in prioribus erant locati classibus, plus tributi conferebant, & militiam obibant, quum ipsorum bona tanquam fidei pignus reipublicae obstricta tenerentur.

B

Hac

24) vid. quae acute de linguarum originibus disputauit Maupertuis in Memoires de l'Acad. des Sc. de Berlin ann. 1754. pag. 349. & de origine latinae Funccius de pueritia lat. ling. cap. 1. vid. quoque Michaelis dissert. de l'influence des opinions sur le langage &c. 25) vid. lac. Brucker histor. philos. pag. 76.

Hac populi diuisione fundamenta jacta sunt magnæ populi potentia, quæ primis reipublicæ liberæ temporibus maximas vires accepit. Mores deinde sub Tarquinio superbo in peius ruere, in bello fraude magis, quam consilio & virtute res geri, nobilis Romana iuuentus magis ad desidiam luxuriamque, quam ad fortitudinem easque artes, quibus res Romana tam subito creuerat, spectare, euerisque mores ipsam reipublicæ formam euertere. At hac felicitate vsa est Romana resp. vt se ipsam suaque vitia politica sæpe emendaret, & non raro violentis quoque & duris remediis sua vulnera curaret. Exactis regibus Brutus veterem genium militarem, morumque feueritatem in animos hominum reuocasse videtur. Quum iuuenes Romani atque in iis ipsi Bruti filii pristinum reducere statum conati essent, filiorum cum reliquis supplicium non modo pater decreuit, sed etiam eminente animo patrio inter publicæ pœnæ ministerium fuit. Immanitas potius dicenda esset quam virtus, hæc Bruti feueritas, at rudis populi, cui legum metus incutiendus, cui amor patriæ summus erat infingendus, hic rigor quamuis limites egressus animos vehentissime commouit. Bruti collega Valerius lata lege de prouocatione ad populum magis deinde increscentem populi potestatem firmavit. Postea Roma vidit Scauolas, Fabricios, Regulos, Fabios, Catones aliosque viros, qui quasi Stoicis essent innutriti disciplinis, moribus suis rigidissimis ipsos Stoicos longe superarunt. Inde rigor ille juris Romani antiqui & eius simplicitas, quæ in primis in LLbus XII. tabularum conspicitur.

§. IX.

Exactis regibus omne eorum imperium ad consules redierat, qui in iudicando magis mores populi & proprium arbitrium quam latas a regibus leges sunt secuti 26.) Quum igitur ius maxime esset incertum nimiaque videretur plebi consulum potestas, a sena-

26) Pomponius in l. 2. §. 3. 77. de Origine Iuris.

tu postulavit ut communi patriciorum plebisque consilio novae leges de potestate consulum ad iustos fines redigenda sancirentur. Diu resisterunt Patres, donec tribuni plebis posita ira & pernicacia ad mansuetudinem precesque versi patres exorarunt, ut leges, de quibus inter ipsos convenire non poterat, ab exteris nationibus peterent. SCro itaque condito eoque plebiscito confirmato missi a. V. CCC. in Græciam tres legati Sp. Postumius Albus, Sextus Sulpitius & A. Manlius, qui ex Græcis urbibus optimorum fama institutorum florentibus leges colligerent, easque ut reipublicæ suæ formæ adcommodarentur Romam transferrent 27), qua in re perficienda Hermodori Ephesii Philosophi tum forte in Italia exulantis & ob excellentiam virtutis patria pulsus, *nemo*, scriptum enim apud Ephesios erat, *de nobis vnus excellat, sed si quis exstiterit alio in loco & apud alios sit* 28) insigni opera vsi sunt 29), qui Decemviris legum scribendarum causâ creatis sententiam ac rationes legum explicauit, ac proinde statua a Romanis publice posita honoratus fuit 30).

§. X.

Hæ leges XII. tabb. quas Liuius 31) ait in immenso aliarum super alias aceruatarum legum cunulo adhuc esse fontem omnis publici priuatique juris, etsi fuerint maximam partem e iure Græco deprompta, multa tamen simul ex moribus patriis retinuerunt, & vbiq; simplicitatem asperitatemque illorum temporum spirant. Sic iura patriæ potestatis & sanctitas patronorum in illis denuo stabiliuntur. Iustinianus 32) leges XII. Tabul. simplicitatem legibus amicam amplexas esse profitetur. Quod autem ad illarum rigorem attinet elegans est apud Gellium 33) SEXT. CAECILII ICTI & FAVORINI philosophi disputatio, hoc leges XII. tabb. quasdam

B 2

ini-

27) Dionys. Halic. lib. X. cap. 13. 28) Cic. Tusc. V. 36. 29) Pompon. in l. 2. §. 4. D. de O. I. 30) Plinius Hist. nat. lib. 34. c. 5. 31) Lib. 3. c. 34. 32) §. 3. l. delegit. agn. succ. 33) Lib. 20. cap. 1.

iniquitatis, duritiei imo immanitatis, quasdam vero nimiae mollietiei accusante, illo autem haec obiecta vitia summo studio diluere nitente. Ita enim Noli, inquit FAVORINVS, ex me querere, quid ego existimem scis enim solitum esse me pro disciplina sectae, quam colo, inquirere potius, quam decernere. Sed non leuis est existimator neque aspernabilis est populus Romanus; cui delicta quidem isthaec vindicanda, poenae tamen huiusmodi nimis *durae* esse vix sunt. Passus enim est leges istas de tam immodico supplicio litu atque senio emori, sicut illud quoque non humaniter scriptum improbavit: quod si homo in ius vocatus morbo aut aetate aeger ad ingrediendum inualidus est, arcera non sternitur, sed ipse aufertur & iumento imponitur atque ex domo sua ad praetorem in comitium noua funeris facie effertur: quam enim ob causam morbo adfectus & ad respondendum pro sese non idoneus iumento adhærens in ius aduersario deportatur? Cui respondet SEXT. CAECILIUS: "Nec ideo contemnas legum istarum antiquitates, quod plerisque ipsis iam populus Romanus vii desuerit. Non enim profecto ignoras legum oportunitates & medelas pro temporum moribus & pro rerumpublicarum generibus ac pro utilitatum praesentium rationibus proque vitiorum, quibus medendum est, seruoribus mutari atque flecti, neque vno statu consistere, quin vi facies caeli & maris ita rerum atque fortunae tempestatibus varientur. — Deinde humanitatem legis decemuiralis; SI IN IUS VOCAT: SI MORBUS AEVITAE VITIUM ESCIT. QVI IN IUS VOCABIT IUMENTVM DATO; SI NOLET ARCERAM NESTERNITO. defendit; neque enim morbo heic denotari agrotationem grauem cum febris rapida aut periculo vite coniunctam seu morbum sonricum, sed vitium aliquod imbecillitatis quod non impediatur, quo minus quis vectabulo quodam, quod adiunctis pecoribus trahebatur & a iungendo iumentum dicebatur, ad locum iudicii perducere posset, licet commoditati ipsius non esset arcera seu plastro vndique tecto & munito quasi arca quadam magna vestimentis instrata prospectum, quum iam satis esset inualido

lido quaecumque vectabulum. Idque sancitum esse ait, ne
causatio ista aegri corporis perpetuam vacationem daret fidem detre-
clantibus jurisque actiones declinantibus. Sed remanere tamen aliquid
inhumanitatis videtur, hominem, qui aegrum trahit corpus vehicu-
lo imponi & ad locum iudicii rapi, quod ex ea morum simplicitate
fluxisse videtur, qua quilibet praesens in iudicio comparere iu-
bebatur, nec sua negotia per alium gerere cuiquam licebat.

§. XI.

Molliciem legum XII. tabb. quoque inculsat FAVORINVS:
"nonne tibi videtur nimis esse dilutum, quod ita de iniuria puni-
"enda scriptum est? SI INIURIAM FAXIT ALTERI, VIGIN-
"TI QVINQVE AERIS POENAE SVNTO. Quis enim erit tam
"inops, quem ab iniuriae faciendae lubidine viginti quinque asses
"deterreant? Itaque quum eam legem Q. Labeo quoque vester in
"libris, quos ad XII. tabulas conscripsit, non probaret, quidam,
"inquit, Lucius Veratius fuit, egregie homo improbus atque im-
"mani vecordia, is pro delectamento habebat, os hominis liberi
"manus suae palma verberare, eum servus sequebatur crumenam
"plenam assium portans, & quemcumque depalmaquerat, nume-
"rari statim, secundum duodecim tabulas, viginti & quinque asses
"iubebat; propterea, inquit, Praetores postea hanc poenam abolefcere
"& relinquere censuerunt, iniuriisque aestimandis recuperatores se da-
"turos edixerunt." SEXT. AUTEM CAECILIUS non omnes omnino iniu-
rias sed leviores tantum hoc modo punitas esse ait, hancque ipsam
assium paucitatem graue pondus aeris fuisse, quae quantitas si
ad paupertatem Romanorum tempore conditarum LLm. XII. ta-
bularum exigatur, sane non adeo est exigua, vt quemuis ad alium
pro lubidine lacessendum inuitare poterit. At in eo simplicita-
tem quamdam prodit haec sanctio, quod factio illicito, non specta-
ta illius quantitate moralitatis determinatam viginti quinque assium
multam statuerit. Iustitiae enim distributivae est, rationem se-
qui geometricam, vel potius rationem ex quantitate physica facti seu

seu quantitate damni dati, & quantitate morali seu quantitate libertatis adhibita & dignitate personae laesae, compositam. Sed haec fuit ratio poenarum a gentibus incultis in delicta statutarum, ut facto in se spectato neglectis eius determinationibus moralibus poenam statuerent; id quod in antiquissimarum gentium germanicarum quoque legibus & variis delictorum compositionibus conspiciatur; quamvis hae personae laesae dignitatem & conditionem non omnino neglexerint 34).

§. XII.

Idem dicendum est de lege talionis, quam sequenti modo traducit FAVORINVS: "Nonnulla autem in istis legibus nec consistere quidem visa sunt: velut illa lex talionis, cuius verba, nisi memoria me fallit, haec sunt: *SI MEMBRUM RUPTUM, NI CVM EO PACIT, TALIO ESTO.* Præter enim vlciscendi acerbiterem, ne procedere quoque executio iustæ talionis potest: nam cui membrum ab alio ruptum est, si ipsi itidem rumpere per talionem velit; quæro an efficere possit rumpendi pariter membri æquilibrium: in qua re primum ea difficultas est inexplicabilis. Quid si quis membrum alteri imprudens ruperit? quod enim per imprudentiam factum est, retaliari per imprudentiam debet; ictus quoque fortuitus & consultus non cadunt sub eisdem talionis similitudinem. Quomam igitur modo imprudentem poterit imitari, qui in exsequenda talione non licentiæ ius habet sed imprudentiæ? sed etsi prudens ruperit, nequaquam patietur aut altius se lædi aut latius; quod cuiusmodi libra aut mensura caueri possit, non reperio. Quin etiam si quid plus erit alterue commissum, res fiet ridiculae atrocitatis, ut contraria actio mutua talionis oriatur, & adolescat infinita quaedam reciprocatio talionum." Lepidam hanc dicit quamdam solertiam verborum CAECILIUS. Sed tamen quomodo se expediat, non statim in promptu habet, decemuiros minuere atque extinguere voluisse

34) Montesqu. espr. des L. Liv. XXVII, ch. 3. tom. III, pag. 164. seqq.

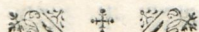
isse, inquit, huiusmodi violentiam pulsandi atque lædendi, eo quo-
 que metu coercendos esse homines putasse, neque eius, qui mem-
 brum alteri rupisset & pacisci tamen de talione redimenda nollet,
 tantam esse habendam rationem, ut prudens imprudens rupisset
 spectandum putarent, aut talionem in eo vel ad amissim æquipa-
 rantem vel in libribi perpenderent, sed potius eundem animum eun-
 demque impetum in eadem parte corporis rumpendi non eundem
 quoque casum exigi voluisse. His addit: qua, obsecro te, ista
 acerbitas est, si idem fiat in te, quod tute in aliis feceris; præsertim
 quum habeas facultatem paciscendi & non necesse sit pari talio-
 nem nisi eam tu elegeris? sed quum ipse videat CAECILIUS non
 omnem Favorino his dictis scrupulum eximi posse, denique subiun-
 git: Nolo hoc ignores, hanc ipsam quoque talionem ad astimatio-
 nem iudicis redigi necessario solitam; nam si reus, qui de pacisci no-
 luerat, iudici talionem imperanti non parebat, astimata lite iudex
 hominem pecuniæ damnabat, adeoque si reo & pactio grauis &
 acerba talio visa fuerat, severitas legis ad pecuniæ multam redi-
 bat. Et hoc ultimo modo res optime ad æquitatem naturalem re-
 ducebatur; quid enim, si adversarius nimis duras pacti conditiones
 offerret & talio ea propter exercenda esset, exinde commodi in ad-
 versarium redundabat? Non certe damni reparatio; futura autem
 securitas & emendatio delinquentis longe mitioribus remediis quam
 turpi membrorum mutilatione obtineri poterat. Priscæ etiam gentes
 septentrionales illas caussarum inquisitiones, in quibus nimia sollicitudo
 & animi contentio requirebatur, defugiebant, remque potius factio
 vel iudicio, ut ipsis dicebatur, diuino relinquebant.

§. XIII. Denique in sectionem debitorum in partes ita inuehitur FA-
 VORINVS: Nam de immanitate illa secandi partiendique humani
 corporis, si vnus ob pecuniam debitam iudicatus addictusque sit
 pluribus, non libet meminisse & piger dicere. Quid enim videri
 potest efferatius; quid ab hominis ingenio diuersius, quam quod

"membra & artus inopis debitoris breuissimo (sanissimo) laniati
 distrahantur, sicut nunc bona venum distrahantur?" Laudat heic
 CAECILIUS summam Romanorum fidem, quod clarissimos viros ho-
 stibus seruandae fidei publicae causa tradiderint, & clientes in fidem
 acceptos cariore propinguis habuerint, & hanc fidem, ait, maio-
 res tam in mutuis officiis, quam in contractibus, praesertim in credi-
 ta pecunia sanctissime obseruasse, perfidiae debitorum atrocissimis
 pœnis statutis, ne plane adimatũ subsidium hoc inopiae tempo-
 rariae, quo communis omnium vita indiget, si debitores sine gra-
 ui pœna fidem fallere possent, & proinde acerbiteratẽ uiciscendi ma-
 lesicii bene atque caute viuendi disciplinam fuisse CAECILIUS asserit.
 Sed si reuera lex XII. tabularum sectionem corporis debitoris in
 partes creditoribus distribuendas sanxit, CAECILIUS equalitatem inter
 atrocitatem pœnae & delicti minime demonstrasse, omnemque cru-
 delitatis maculam a lege decemuirali absterfisse nequaquam uideretur.
 In alia omnia eunt recentiores, inque iis praecipue BYNKERSHOECKI-
 VS 35) qui sectionem corporis debitoris plane intelligendam esse
 negant; imo ipse CAECILIUS apud GELLIUM fatetur se neque legis
 neque audiuisse, dissectum esse antiquitus ullum debitorem, quo-
 niam fieri non potuisset, ut saeuitia pœnae ab ullo contemne-
 retur; qua in re cum eo consentiunt QVINTILIANVS 36) &
 TERTVLLIANVS, 37) qui itidem inter veteres immanissimam
 illam debitorum carnificinam legibus XII. tabularum statutam fu-
 isse contendunt. BYNKERSHOECKIUS autem ineptam plane
 hanc legis interpretationem esse ait, quum haec saeuitia creditoribus
 nihil uilitatis sed porius plus damni fuisset allatura, qui per-
 dendo debitorem omnem suam pecuniam amisissent, cuius partem,
 si addictum possiderent debitorem; illius operis lucrari potuissent.
 Si vnus esset creditor, eiusque debitor in iudicio esset ad solu-
 dum condemnatus, lege XII. tab. statutum fuit, ut ni intra tri-
 ginta dies iustos solueret, in neruo aut compedibus haberi posset.
Erst nach dem Auftritte dieses Mannes da hier; vgl. die h. Erat
 35) Obseru. lib. 1. c. 1. 36) Inst. lib. 3. c. 6. 37) Apolog. c. 4.

Erat autem ius interea paciscendi, ac nisi pacto inter debitorem creditoremque conuenisset, habebatur debitor in vinculis dies sexaginta; inter eos dies trinis nundinis continuis ad prætorem in comitium producebatur, quantæque pecunie iudicatus esset, prædicabatur; tertiis autem nundinis capite pœnas dabat aut trans Tiberim peregre venum ibat 38). Hanc capitis pœnam BYNKERSHOECKIUS esse ait vsuras pecunie in quam condemnatus erat debitor per moram non soluta; quum caput sæpe denotet fortem, & pœna vocabulum vsuras ob moram soluendas non raro significet & FAVLLVS 39) simpliciter loco *vsurarum nomine* ponat *pœna nomine*. Sed hac capitis pœna etiam seruitus, in quam debitor detrudebatur & qua creditori addicebatur, adeoque caput suum civile amittebat, intelligi potest, vt sensus legis sit, creditorem vel ipsum sibi retinere potuisse suum debitorem, quo eius ex operis suum reciperet, vel eundem ultra Tiberim vendendi ius habuisse. Atque hoc iuris statutum erat lege decemuirali, si vnus tantum esset creditor, sin vero pluribus esset debitor obligatus, lex ita iubebat: *Tertiis nundinis partes secanto si plus minusue secuerint, sine fraude esto.* Hoc est horrendum illud carmen, quod, vt volunt multi, creditoribus ius dedit in miseri debitoris artus faciendi, eumque crudeli laniatu in frustra dissecandi. Sed quemadmodum, si vnus esset creditor, pœna capitis non denotat naturalis vite supplicium, ita nec heic, quum plures adsunt creditores, sectio inhumanam corporis carnificinam sed publicam debitoris venditionem infert, quæ nisi ita accipiamus, quæ vis, quis quæso, sensus verborum erit: *si plus minusue secuerint?* quæ sane sensu casta erunt, nisi per pluris minorisue venditionem ea interpretemur; vt adeo sensus huius legis ex mente BYNKERSHOECKII talis sit: *Si plures creditores vicerint debitorem communem, præterierintque dies iusti, nec tamen soluat debitor, non vni ex creditoribus*

38) Gellius lib. 20. c. 1. 39) in l. 40. D. de rebus cred. add l. 3. §. 4. D. de vsuris & l. 90. de V. O. NOODT de scœnore & vsuris lib. l. c. 3.

toribus aut quibusdam permitti, additum debitorem sibi retineant, vel pro lubitu, clam forte, & privati privati vendant, sed ut quantum fieri potest publica aestimatione satisfiat omnibus, eum esse vendendum in auctione publica ipsi nundinis; namque ita neminem suo defraudatum iri, nec quemquam alteri imputaturum, iusto minoris debitorem venisse, quum res publice sit acta. Hæc explicatio inde non leue accipit robur, quod sectio sæpe veteribus auctio dicitur; sic VARRO 40), ubi modos acquirendi domini legitimi enumerat, etiam auctio his verbis mentionem facit: cum in bonis sectione cuius publice venit, sectores quoque dicuntur redemptores bonorum apud CICERONEM 41): *Idem erant sectores collarum & bonorum*; PAVLLVS DIACONVS 42) sectionem commode dixit persecutionem iuris. Hac interpretatione admissa ab immanitate quidem vindicatur lex XII. tabularum, manet tamen adhuc rigida ac severa pro more Romano illorum temporum, cuius severitas intuitu vinculorum a. V. CCCCVIII. lege Poetelia Papiria fuit abrogata, fancitum enim teste Liviõ lib. VIII. c. 28. *ne quis, nisi qui noxam meruisset donec pœnam lucret, in compedibus aut in nervo teneretur; pecunia creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium esset.* Ita nexi soluti, cautumque in posterum ne necerentur; quamvis non sit negandum, creditoribus se nexos etiam postea inopes debitores dedisse & forte etiam secundum eiusmodi conventiones, prætores aliosque magistratus, mores potius quam leges sequentes, pronunciaffe 43). Temporis autem ratione, debitoribus confessis & convictis concedendi, statutum, ut loco triginta dierum duo menses ac demum a Iustiniano quatuor menses 44) illis indulgerentur.

§. XIV.

40) de re rustica lib. II. c. 10. 41) in orat. pro Roscio Amer. cap. 29. vid. ERNESTI clav. Cicer. in vocibus *Sector & Sectio.* 42) cum Festo coniunctus in auctoribus lat. ling. pag. 430. 43) Bach. hist. iuris L. II. c. 2. §. 20. 44) l. vn. C. Theod. de usur. rei iud. & l. 2. C. de usur. rei iud.

Insigne quoque est ad deformitatem legum decemviralium capur, quo pater insignem ad deformitatem puerum cito necare jubetur 45). Equidem Solon apud Athenienses parentibus etiam ius vite & necis in liberos dedit 46): Καὶ ὁ Σόλων Ἀθηναῖος τὸν περὶ τῶν ἀρετῶν νόμον ἔθετο, καὶ ἔν Φρονεῖν ἐκάτω τὸν ἑαυτῆ παῖδα ἐπέτρεψε. *Quin etiam Solon Athenicnsis legem de indemnatis posuit, per quam unicuique filium suum interficere permisit.* Idem testatur Hermodogenes 47) Ἐνόπιον τις τῆς μητρὸς ἀπέκτενε τὸν υἱὸν κατὰ τὸν τῶν ἀρετῶν νόμον; *occidit quis filium coram matre, secundum legem de indemnatis.* STURMIVS in scholiis ad hunc locum, adfert, legem fuisse, quæ indemnatos prohiberet occidere, nisi in eos haberet aliquis potestatem, ut pater in liberos, dominus in seruos. Et idem placuit Aristoteli 48), ita statuenti: *De exponendis autem vel tollendis partibus lex esto ne quid mancum & debile alatur. Propter multitudinem autem liberorum, ne plures sint, quam expediat, si gentium instituta & leges vetent, procreata exponi, definitum esse oportet procreandorum liberorum numerum.* At Thebani ab hac crudelitate abhorruerunt 49). Romæ ex Romuli legibus non licebat parenti occidere aut exponere infantes vixdum natos, præcipue masculos & ex filiabus primogenitas, nisi a vicinis quinque proximis iudicari essent debiles, monströsi aut insignes ad deformitatem, id quod sequentibus verbis exprimit Dionysius Halicarnasf. 50): Ἐὶς ἀνάγκην κατέστησε τὰς οἰήτορας ἀπάσαι ἀρῆνα γενεῶν ἐπιτρέψεν, καὶ θυγατέρων τὰς πρωτογόνες. ἀποκτείνουσι δὲ μηδὲν τῶν γενομένων νεώτερον τριετῆς, πλὴν ἐπὶ γένοιτο παιδίον ἀνάπηρον ἢ τέρας εὐθύς ἀπὸ γούνης. ταῦτα δ' ἐκ ἐκώλυσεν ἐπιτρέψαι τὰς γενναμένας, ἐπιδέξασθαι πρότερον πέντε ἀνδράσι τοῖς ἐγγίσι οἰκίῳν, εἰάν κακείνοισ

C 2

συν-

45) Tab. IV. C. I. apud Gothofredum in IV. fontibus iuris ciuillis. 46) Sextus Empir. Pyrrh. hypol. l. III. c. 24. 47) de inuent. l. I. c. I. 48) Lib. VII. de republ. c. 16. 49) Aelian. var. hist. lib. II. c. 7. 50) lib. II. sect. 15. vid. Franc. Balduinus ad leges Romuli c. 18. apud Ev. Ottonem in Iurisprudencia Romana & Attica tom. I. pag. 47

αυδοκῆ. Idem fere ex Lycurgi legibus Sparte obseruabatur, nisi quod ibi infantes non in dominio parentum, sed reipublicæ essent, ac proinde de iis educandis seniores ex contribulibus iudicare deberent 51). Hanc legem Romuli, etsi minus iustam & humanam, moribus tamen receptam & Græcorum institutis conformem decemuiri in suas tabulas receperunt. Sed non substitit intra terminos lege præscriptos parentum impietas; quum enim ciues Romani suam libertatem, quam sæpe cum immoderata confundebant licentia, semper augere studerent, magnamque eius partem in arbitraria dispositione de rebus suis omnibus ponerent, factum saepe ut libertate proferenda iustitiam æquitatemque læderent. Hinc sequentium temporum mores nihil discriminis inter filios filiasque, filias primogenitas & sequiores statuerunt, & non modo infirmos & monstrosos, sed integros quoque, qui parentibus oneri futuri viderentur vel eis ob sexum, aut coniugis odium, aut aliam qualemcumque causam displicerent, exponi, abiici aut necari passi sunt 52). Illique mores, quod sane est mirandum, etiam sæculis politioribus Romanorum adeo placuerunt, ut quamuis abusus nonnunquam fuerit extra ordinem punitus e. g. a TRAIANO 53), qui filium male & contra pietatem a patre adfectum emancipauit, & ab HADRIANO 54) qui patrem in insulam deportari iussit, quod filium ob adulterii suspicionem in venatione *latronis magis quam patris iure interfecisset, quum patria potestas in pietate non in atrocitate debeat consistere*, quodque adeo iudicii domestici ordinem neglexisset, tamen ante CONSTANTINVM 55) & VALENTINIANVM, VALENTEM & GRATIANVM 56) penitus extirpari non potuerit 57).

51) Plutarchus in Lycurgo p. m. 17. edit. B. sil. 1533. in fol. 52) Noodt in Julio Paulo c. 2. 53) l. ult. D. si a parent. quis manum. sit. 54) l. 5. D. ad L. Pomp. de parric. 55) l. 1. C. Th. de alimentis. 56) l. 8. C. ad L. Cornel. de sicariis. 57) ita rem exponunt NOODT in Julio Paulo, cap. 6. & 9. Illustr. GEBAYER de patria potestate Diss. II cap. 2. §. 7. & Illustr. DE SELCHOW in Antiquit. Jur. Rom. P. II, Cap. 2. sect. 2. §. 510. licet dissentiant BYNKERSHOEK in opuscul. de iure occi-

§. XV.
 Quam leges XII. tabularum breuissimis conceptæ formulis
 essent, fieri non potuit, quin earum sensus variis magistratuuum pru-
 dentumque, quibus aperte ab earum norma discedere non licebat,
 interpretationibus ad propria sua commoda inflexis sæpe distorque-
 rentur. Post XII. tabulas parum effluxerat temporis, quum a pon-
 tificibus ac patriciis actiones legis & actus legitimi plebī obrude-
 rentur; *Legis* quidem *actiones* ad iurisdictionem contentiosam, siue
 quem hodie nominamus processum, pertinebant, erantque sollemp-
 nes quædam formulæ, quibus ciues Romani apud magistratus in
 iure experirentur; *actus vero legitimi*, ad quos etiam actus volun-
 tariae iurisdictionis spectabant, erant negotia quædam priuata cer-
 tis ritibus ac formulis vel domi inter priuatos vel etiam coram ma-
 gistratu auctoritatis interponendæ gratia peragenda §8). Verbo-
 rum sollempnitatibus adeo fuerunt adstrictæ Romanorum leges, vt
 summum ius summa sæpe euaderet iniuria, vtque ipsis legibus elu-
 dendis occasionem darent §9). In primis promissa *stipulatione*,
 traditionem *mancipatione* validam iure civili reddebant. *Stipulationem*
 ISIDORVS 60) a stipula deducit, quum veteres, quando sibi ali-
 quid promittebant, stipulam tenentes frangerent, quam iterum iun-
 gentes sponsones suas ratas agnoscere possent. Explodunt non-
 nulli hanc deductionem tanquam putidas Grammaticorum ineptias,
 quum tamen veterum morum simplicitatem in hoc ritu, aliisque
 similibus cernere liceat. Sic HEMSTERHUISIUS 61) docet veteres
 vfos esse nummo quodam dimidio, cuius altera emtori, altera pars
 venditori cederet. Apud Lacones quoque feneratores præsentibus
 binis testibus stipulam seu scytalen in duas partes diffrangere
 sole-
 vendendi & exponendi liberos & HEINECCIUS in Antiqu. Iur.
 Rom. lib. 1. tit. 9. §. 8.
 §8) Illustr. DE SELCHOW in antiqu. Iur. Rom. P. I. Lib. 2. Cap. 7. S. I.
 §. 248. seqq. §9) Montesqu. Espr. des Loix liv. XXVII. tom. 3 pag.
 150. 60) orig. lib. V. c. 24. pag. 930. 61) ad POLLVCIS lib. IX.
 cap. 6. pag. 1041.

solebant, in quibus utrisque pacti conditiones, litteris consignatae erant, atque tum haec testibus tradi, illa vero a fœneratore retineri moris erat. Imo apud ipsos Romanos matrimonium per confarreationem in initum ad eundem ritum est referendum, quum eius substantia in pane farreo consistat, de quo uterque coniux comedit (62), quemadmodum etiam apud Macedonas vsu receptum erat, siquidem Alexander nuptias cum Roxane celebrans iussit adferri *patrio more panem (hoc erat apud Macedonas sanctissimum cocuntium pignus), quem diuisum gladio uterque libabat* (63). Ad res valide in alterum transferendas præter alios modos, quos hic mittimus, præcipue *mancipatione* utebantur veteres Romani, qui actus legitimus (64) nihil aliud erat, quam sollemnibus verbis & ritu celebrata emtio venditio (65) eaque vel vera vel imaginaria, quæ posterior in iis casibus, ubi proprie non suberat venditio sed gratuita translatio, adhibebatur, veluti in donationibus, ex lege Cincia (66), in emancipationibus, in testamentis per aes & libram conditis (67) cet. Traditio mediante mancipatione facta tribuebat dominium Quiritarium, & res quarum dominium mancipatione transferri solebat & debebat, *mancipii* seu *mancipi* dicebantur.

§. XVI.

Quum diuisio rerum in *mancipi* & non *mancipi* maxime ad mores & cultum Romanorum spectet, eidem paullisper immorabimur. ULPIANVS (68) hanc diuisionem ita exponit: *Omnes res aut mancipi sunt aut nec mancipi. Mancipi res sunt prædia in Italico solo, tam rustica qualis est fundus, quam urbana, qualis domus. Item iura prædiorum rusticorum veluti via, iter, actus & aquaductus.*

Item

62) Illustr. SELCHOW in antiqu. Iur Rom. P. II. Cap. 2. Sect. I. §. 448.
63) Q. CURT. lib. VIII. Cap. 4. 64) l. 77. D. de Reg. Iuris. 65) eam explicuerunt BRVMMER ad L. Cinciam cap. 13. BRISSONIVS in antiquit. select. Lib. I. c. 7. pag. 17. & TREKELLIVS de origine testamenti factionis apud Romanos cap. III. §. 8-21. 66) BRVMMER loc. cit. 67) difficultates quæ mancipationis adplicationi ad testamenta moueri poterant solide resoluit TREKELL in laudato tractatu cap. III. §. 28. 68) in fragm. tit. XIX. §. 1. apud Schulting. in Iurisprud. Anteiust.

Item ferri & quadrupedes, quæ dorso collouè domantur, velut boues, muli, equi, asini. Ceteræ res nec mancipi sunt. Elephanti & cameli, quamuis collo dorsouè domentur, nec mancipi sunt, quia bestiarum numero sunt. ULPIANVS his verbis non generalem quamdam notam, sed exempla tantum rerum mancipi recenset, ac proinde docti viri in eo laborarunt, vt hæc exempla ad genus suum & adæquatam nationem referrent. BYNKERSHOEKIUS 69) non aliam fere distinctionis occurrere rationem, ait, quam quæ sumatur ab insigniori ac pretiosiori patrimonio Romanorum, vt res mancipi fuerint, quæ nobilissimam partem diuitiarum constituebant, quales erant fundi, serui, pecudes, & id genus alia. Alii res mancipi fuisse aiunt, res bello captas, alii res ad agriculturam pertinentes, alii res mancipatione in alterum transferendas, alii res in tabulas censuales referendas, alii denique hos characteres omnes coniungunt 70). Nos existimamus in definienda rerum mancipi denominatione non solam earum qualitatem & pretium, sed simul diuersa tempora, mores, opes & cultum Romanorum respici debere. Mentem iam huc paululum aduertit BYNKERSHOEKIUS 71), qui rationem redditurus, *cur elephanti & cameli quamuis collo dorsouè domentur, rebus mancipi non accenseantur*, non est contentus ratione ab ULPIANO allata: *quia bestiarum numero sunt*, sed inde esse opinatur, *quod primi huius iuris conditores hæc animalia nec viderant, nec vsu frequentauerant*, elephanti certe primum vñ bello Pyrrhi vt VARRO auctor est 72) & PLINIUS 73). Posterioribus autem temporibus ex Oriente aduecti elephanti & cameli a Romanis pro illorum magnificentia operi fuerunt adhibiti 74).

Sed

69) Opusc. de rebus mancipi cap. 2. pag. 109. 70) vid. Ill. de Selchow in ant. P. II. c. 3. sect. 1. §. 617. pag. 465. 71) l. c. cap. 7. p. 127. 72) de L. L. lib. VI. pag. 72. 73) lib. VIII. hist. nat. C. 6. tom. I. edit. Harduin. pag. 437. 74) sed nescio an id ex lege 2. §. 2. D. ad L. Aquil. quod vult. BYNKERSHOEKIUS, probari queat, quum inscriptio doceat, eam esse ex Gaii libro 7. ad edictum provinciale desumptam

Sed quia eorum natura censebatur fera, certe mixta, addit *BYNKERSHOEKIUS*, permanferunt vt ante res nec mancipi, *nam vt mancipi fierent, noua lege fuisset opus*. Sed non adparet, quare noua lege opus fuisset, quum nec res mancipi aliqua lege hanc qualitatem acceperint, & quum Romani, si in hisce etiam rebus mancipationis solemnibus adstringi voluissent, eam facile moribus introducere potuissent. Nobiscum etiam quodammodo conspirat *TREKELLIUS* 75), qui rerum mancipi originem ex historia & veterum gentium moribus repetit; quum nempe veteres ab initio merces tantum permutarent, ac deinde metallis iisque non signatis tanquam pretio eminente vterentur, statutum fuit, ne in adpendendo aere fraus committeretur, certos auctoritate ac fide publica instructos homines, qui vocati sunt libripendes, ac nonnullos quoque in rei gesta memoriam testes adhiberi. Hic mos ex Latio Romanam commigravit, & quum Romani ante Sertii Tullii tempora rudi aere essent vsi, hic rex teste *PLINIO* 76) primus nummos ex aere Romae signauit, quumque eundem regem complures leges de contractibus tulisse *DIONYSIUS HALIC.* 77) perhibeat, inde discrimen inter res mancipi & nec mancipi modumque quo res mancipi alienari debebant ab hoc rege quoque esse introductum saltem XII. tabulas praecessisse, quum in iis mancipatio tanquam cognitus mos occurrat, *TREKELLIO* videtur. *Putabant nempe veteres res maioris momenti ac pretii non debere sine aliqua sollicitudine ac sollemnitate alienari. Hinc res quasdam, quae pro ratione eorum temporum erant & maximi vsus & in maximo pretio, ab aliis separarunt, easque vocarunt res mancipi, quia dominium earum non aliter transferri poterat, quam certis adhibitis sollemnitatibus.* Sollemnitates vero

bas
 tam ac proinde in obscuro sit, vtrum de prouinciis tantum loquatur, an haec ferè Romae etiam iumentorum operam praestiterint. Rem clarius docet *PLINIUS* qui in triumphis & spectaculis adhibitas docet lib. VIII. c. 2. 75) loc. cit. cap. 3. §. 8. pag. 69. 76) hist. nat. lib. 33. c. 4. tom. II. pag. 601. 77) lib. IV. pag.

has imaginem vetustatis ubi as rude adpendebatur, sine dubio adhibuerunt. Præclare hæc TREKELLIVS, sed id nondum expeditum videtur, quare ab VIPIANO enumeratæ tantum rerum Mancipi nomine veniant. Coniicimus itaque in explicanda rerum Mancipi natura non sufficere temporum antiquissimorum considerationem, sed pedem vltterius proferendum, omnemque illum temporis tractum esse spectandum, quo Romani adhuc erant pauperes ac integris moribus, quo omne Romanum imperium Italiæ finibus terminabatur, necdum provincias Romani expilauerant, adeoque se adhuc in omnibus negotiis alicuius momenti iuris ciuilib sollemnitate rigidis adstringi patiebantur, qui tractus temporis saltim a Legibus XII. tabularum vsque ad annum ab vrbe condita quingentesimum extenditur, quo Romani post deuictam Italiam ac post Carthaginienses bello primo Punico superatos primam prouinciam, Siciliam nempe, instruerunt 78). Quæcunque igitur res per hoc temporis spatium Romanis cognitæ, ac vsui adhiberi solitæ, præcipui momenti ac pretii erant, eæ fere ad res Mancipi pertinuisse & Mancipatione in alios translate, reliquæ vero posthac cognitæ & vsurpari ceptæ, quamuis pretiosissimæ ad res nec Mancipi relatæ fuisse nobis videntur. Sic ea quæ ad rem agrariam & pecuariam pertinebant, nempe quadrupedes, quæ collo & dorso domantur, agri, seruitutes prædiorum rusticorum, quæque ad statum domesticum spectabant, domus, serui, erant res Mancipi; non autem hoc iure censabantur seruitutes prædiorum vrbanoꝝ, idque non tam ex eâ ratione, quam dixit BYNKERSHOEKIVS 79), quod prædia vrbana tantum per accessionem intuitu soli res Mancipi fuisse videantur, adeoque iura iis inhaerentia non possint res Mancipi esse, ne accessionis detur accessio; sed ideo, quod iura prædiorum rusticorum apud veteres & maioris momenti & antiquiora sine dubio fuerint seruitutibus prædiorum vrbanoꝝ, quum pro ratio-

D

78) SIGONIVS de antiq. iure pop. Rom. tom. II. cap. 3. pag. 18. 79)

l. c. cap. 8.

ne ædificandi vetustis temporibus vix Romæ locus fuisse videatur hisce seruitutibus, vt eleganter statuit TREKELLIVS 80). Accedebant demum rebus mancipi fundi Italici, non autem fundi prouinciales 81). Solebant etiam nonnunquam res sua natura non mancipi tamen mancipationis ritu maioris sollempnitatis & securitatis causa in alios transferri. Sic hereditas, quæ tanquam rerum vniuersitas familiæ emtori mancuparetur, multas quoque res nec mancipi in se continebat; sic smaragdos & margaritas, quæ tamen non erant res mancipi 82), quum admodum fero, nempe bello demum Iugurthino vnionum nomen Romæ percrebuerit 83), in mancipationum venisse, earumque ingens pretium probari mancipationum tabulis potuisse, apud PLINIVM legitur 84).

§. XVII.

Crescentibus Romanorum opibus, eorum mores relaxabantur; & stricti iuris perferre iugum recusabant, magis ad naturalem æquitatem inclinantes. Hos itaque prætores in suis edictis sequebantur & variis interpretationis nomine inuentis iurium nouis nominibus iuris ciuilibus rigorem temperabant. CICERO 85) partem maximam iuris prætorii consuetudini tribuit: *Consuetudinis autem ius esse prætoris id, quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobatur; in ea autem iura sunt quædam ipsa iam certa propter vetustatem, quo in genere & alia sunt multa & eorum multo maxima pars, quæ prætores edicere consuerunt. Quædam autem genera iuris iam certa, consuetudine facta sunt; quod genus pactum, par, iudicatum.* Prætores in iure dicendo primum ad Leges tum ad mores populi Romani respiciebant, vbi vero nec Legibus quidquam cautum nec moribus receptum reperiebatur, ex naturali æquitate ius dicebant. PACHIVS omne Ius honorarium moribus tribuit, quum enim magistratus, Icti & iudices non ipsi leges condere possent, omne ius ex eorum auctoritate receptum populi consuetudine valorem accipiebat 86).

§. XVIII.

80) l. c. §. 8. n. 2. 81) THEOPHIL. paraphr ad §. 40. I. de rerum diuis 82) SHVLTING. ad §. 3. T. XIX. fragm. Vlpiani. 83) PLIN. hist. nat. lib. IX. cap 35. tom. I. pag 520. 84) ibid. 85) de Inuent. lib. II. c. 22. 86) in hist. iuris Lib. II. cap. I. §. 20. & cap. 2. sect 6.

uita; *universa signa militi quod est §. XVIII.* *in quo; uterque pulchre erat*
ud; Romani primis præcipue temporibus magnis illustres fuerunt
 virtutibus; summus illis fuit patriæ amor, religiosus deorum cul-
 tus, maxima fortitudo, iustitia, temperantia, industria, in devictos ele-
 mentia, iurisque iurandi fides sanctissima. Laudat Romanorum fi-
 dem POLYBIUS 87) *iidem apud Romanos quum & in magistratibus & in*
legationibus magnam pecunia vim trahent, propter unicam iurisiurandi
religionem, fidem seruant, POLYBIUS quoque hanc Romanorum in ser-
 uanda fide religionem lætulo exemplo comprobat 88). At hæ
 excellentes virtutes non omni tempore persisterunt integræ, sed ma-
 ximis cum vitis, quorum unum aliud pro temporum ratione exci-
 piebat, fuerant commutata. *§. in XIX.*
 Priscorum Romanorum, ut supra diximus nimis rigeabant mores
 & leges, summa rerum inter patricios plebeiosque fluctuabatur, ho-
 rumque acerrimæ contentiones maxima progengerunt vitia. Patri-
 cii id agebant, ut oppressa plebe, nimioque fenore exhausta omnem
 dominatum ad se raperent; plebeii suis turbis id a patribus impetra-
 runt, ut tribunos plebis, ac comitia tributa ipsis concederent, imo lege
 Sextia Licinia magistratus, honoresque, lege Canuleia connubia cum
 patribus sunt consequuti. Bene de his populi turbis sentit POLYBIUS
 89): *mutata facie reipublice nomen quidem longe pulcherrimum civitas*
recipiet, libertatem inquam & popularem statum, re vero ipsa turbe incon-
ditæ dominatum experietur, quod malum est omnium longe grauissimum.
 Damna quæ ex nimio fenore perpessa est Roma TACITVS 90) enar-
 rat: *Sane vetus urbi sanebre malum & seditionum discordiarumque cre-*
herrima causa; eoque cobibebantur antiquis quoque & minus corruptis
moribus. Nam primo duodecim tabulis 91) sanctum ne quis vnciaro sa-
 87) historiæ lib. vi, pag. 498. edit. Causabon, vid. quoque Sallustius de
 bello Catilin. cap. 9. 88) ibid. pag. 499. 89) lib. vi, pag. 498. 499.
 90) lib. vi. An. c. 16. 91) Montesquieu (Espr. des Loix liv. xxii.
 ch. 22.) negat Legem xii. tabb. quidquam de fenore statuisse, quum
 non

nove amplius exerceat; cum antea ex libidine locupletium agitaretur; dein rogatione tribunicia (a. V. C. cccvii. a M. Duillio & L. Manio tribuni plebis perlata) ad semiuncias redacta; postremo vetita versura (lege Genucia, quam ad plebem tulit Genucius tribunus plebis a. V. C. cccxii.) multisque plebiscitis obuiam itum fraudibus, quæ toties repressa miras per artes rursus oriebantur. Legem Genuciam circumuenit frater feneratorum, quæ vero A. V. C. DLX. detecta & abolita fuit, nempe via fraudis erat, ut in socios, qui non tenerentur iis legibus, nomina transcriberent; ita libero fenore obruebant debitores. M. Sempronius Tribunus plebis ex auctoritate patrum plebem rogauit, plebesque sciuit, ut cum sociis ac nomine Latino pecunie credita ius idem quod cum ciuibus Romanis esset 92). Si quis querit, quomodo tam mordaces usuræ apud populum, qui fere omni carebat commercio, introduci potuerint, id ille ex statu Romanorum intelliget, quo sæpe propriis sumptibus castra sequi & eam ob rem aes alienum contrahere debebant, quum vero plerumque res ipsis feliciter cederet & præda onusti domum redirent, debita cum magnis usuris soluere omnino poterant; quum autem aduersa vterentur fortuna, duritiem creditorem sentiebant 93). Nonnunquam leges scænebres presentibus tantum malis medebantur, quum iuberent, eos qui nomina militiae dedissent, liberos esse a creditorum seuitia, quum egenos in colonias deducerent, aut illis ex arario publico opem ferrent. Quum populus Romanus verbis legum adstrictus mentem earum sæpe eluderet, & mores lubentius quam leges sequeretur, hinc leges quoque scænebres sæpe fuerunt confirmandæ, corrigendæ aut temperandæ 94).

§. XX.

non adsit illius allegata vestigiam in turbis inter debitores & creditores agitatæ ac proinde Tacitum putat Legem XII. tabb. cum lege Duillia confudisse.

92) Liv. lib. XXXV. c. 7. Legum scænebrum seriem exhibent præter alios Ger. Noodt de fenore & usuris Lib. II. c. 4. & Montesquieu I. c. 93) de qua conqueritur miles apud Liv. II. 23. 94) Montesqu. I. c.

§. XX.
 Multas quoque turbas concitarunt leges agrariae, quarum primam consul Sp. Cassius a. V. C. cclxviii. promulgavit, auram popularem captans 95) quae nunquam deinde sine maximis motibus fuit agitata; Sextius Liciniusque tribuni plebis A. V. C. ccclxxxv. legem pertulerunt, *ne quis plus quingenta iugera agri possideret* 96), cuius legis formulam sequentes agrariae fere retinuerunt. Quam C. Flaminius M. Lepido Cos. aliquot ante bellum Punicum secundum annis 97) de Galliae Cisalpinae agro, Piceno dicto, diuidendo suavit ac tulit legem POLYBIUS 98) ait populi Romani mores praecipue in deterius mutasse ἀρχαίων μὲν γυνέσθαι τῆς ἐπι τὸ χεῖρον τῆ ἀμῆ διαστροφῆς, bellique cum his gentibus causam fuisse. Ab initio urbis Romanae terrae acquisitae videntur aequaliter fuisse civibus diuise, qua re non modo societas civilis in bonum ordinem redigebatur, sed etiam Romani efficiebantur strenui milites, quum aequali quisque patriae defendendae vinculo adstringeretur 99). Sed postquam nonnullorum avaritia, vel industria, aliorumque prodigalitas vel aduersa fortuna agros in diuitum manus redegerat & hi quoque agros publicos sibi vindicauerant, his ea quae semel possidebant, nunquam sine maxima contentione extorqueri potuerunt 100).

§. XX.

Post secundum Punicum bellum Asia, Graeciaque in potestatem Romanorum redactis & Carthagine sublata cum diuitiis Romanam illatis simul immigrarunt luxuria & mores dissoluti, qui nullis legibus reprimi ac extirpari potuerunt. Postquam enim ci-

D 3

95) Liv. II. 41. 96) Liv. VI. 35. 97) Cic. Acad. quest. II. 5. 98) histor. lib. II pag. 109. 99) Montesqu. de la Grandeur & Decadence des Romains chap. 3. p. 20. 100) legum agrariarum historiam vide apud Sigon. de antiquo iure Italiae lib. II. c. 2. P. II. pag. 627. seqq. & Ernesti ind. legum.

uitas multis maximisque superatis periculis ad principatum & potentiam indubiam peruenit, mores in luxum nimium degenerarunt, *fauior armis luxuria incubuit*, ambitio animos hominum occupauit & reipublicæ perniciem attulit (101). Vidit CATO Maior luxuriam vires sumere ac in oratione, qua legem Oppiam de cultu matronarum defendit, grauiter in sui sæculi mores inuectus est: *sæpe me querentem de seminarum, sæpe de virorum nec de priuatorum modo sed etiam magistratum sumibus audistis; diuersisque duobus vitis avaritia & luxuria ciuitatem laborare. Hæc ego, quo melior letiorque indies fortuna reipublica imperiumque crescit: Et iam in Græciam Asiamque transcendimus omnibus libidinum illecebris repletas & regias etiam atreclamus gazas: eo plus horreo ne ille magis res nos ceperint, quam nos illas* (102). Non vanum fuit Catonis augurium; breui enim diuitiæ ac vitia victarum nationum Romam quasi triumpho fuerunt inuectæ, quæ, virtutis laborisque amore ex cinium animis proscripto atque deleto, desidiam, mollietiam, avaritiam, ambitionem, factiones, concussionemque introduxerunt. Profusionem reprimere tentarunt leges, at irritus fuit earum conatus, quum maiores illa indies vires caperet, & leges demum silere cogeret. Sic *lex Metella* de fullonibus a. V. C. DXXXIV. lata, ne quid superflui sumtus in vestibus poliendis fieret, cauit (103); *lex Oppia* a. DXXXIX. sanxit, *ne qua mulier plus semuncia auri haberet: neu vestimento versioroli videretur: neu iuncto vehiculo in vrbe oppidoue aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum causâ veheretur* (104). Prodigalitas morumque licentia victum quoque Romanorum infecit (105); *IUVENALIS* de sui sæculi prodigalitate ita (106): quibus in solo viuendi causâ palato est, Interea gustus elementa per omnia querunt

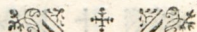
Nun-

101) Polyb. lib. VI. histor. pag. 498. Sallust. de bell. Catil. cap. 10. d' Ar-
nay de la vie privée des Romains chap. 1. p. 11-20. 102) Liv. 34. 4.
103) Plin. XXXV. 17. tom. II. pag. 719. 104) Liv. XXXIV. 1. 105)
d' Arnay l. c. chap. 3. pag. 189. seqq. 106) Sat. XI.

Nunquam animo pretiis obstantibus: interius si
 Attendas, magis illa iuuant, quae pluris emuntur.
 Sen sim hoc malum inualuit, & ab initio statim, quum sese exfere-
 ret, legibus aliquantulum cohibitum fuit. *Ab exercitu Asiatico luxu-
 ria peregrinae origo in urbem erat inuecta, ii primum lectos aratos,
 vestem stragulam pretiosam, plagulas & alia textilia &, que tum ma-
 gnifica suppellectilis habebantur, monopodia & abacos Romam aduexe-
 rant; tum psalteria sambucistriaeque & conuiuialia ludionum oblectamen-
 ta addita epulis: epulae quoque ipse & cura & sumtu maiore apparari
 cepta: tum coquus vilissimum antiquis mancipium & aestimatione &
 usu in pretio esse, & quod ministerium fuerat; ars haberi cepta. vix
 tamen illa, quae tum conspiciantur, semina erant futurae luxuria* (107).
 Haec semina ne latius propullarent, tum temporis a. DLXXIII. *lex
 Orchia* sumtuaria lata est, qua numerus conuiuiarum definitus fuit (108).
Fannia lex deinde a. DXCIII. sumtribus cenarum in singulis diebus mo-
 dum posuit & ciborum genera definiuit (109), quae lex per omnem
 Italiam ex lege *Didia* a. DCXI. valorem accepit, qua etiam conuiuae
 pennis legis subiecti sunt (110). Lege *Aemilia* cibaria a. DCXXXIX
 non quidem sumtus cenarum sed genus ac modus ciborum præ-
 fixus est (111). *Sylla* a. DCLXXIII. ad dictatoris culmen euectus
 præter alias leges, quibus rempublicam ordinauit, etiam *tulii*
sumtuariam, quum legibus prioribus situ atque senio oblitera-
 tis plerique in patrimonio amplis belluarentur, qua cautum est, vt
 kalendis, idibus nonisque diebus ludorum & feriis quibusdam sollempni-
 bus sestertius tricenos in canam insumere ius potestasque esset; ceteris
 autem aliis diebus non amplius ternos (112); eadem lege *minora* pretia
rebus imposita (113). A. DCLXXVI. altera lex *Aemilia* cibaria fu-
 periori similis lata & paucis annis interiectis lex *Antia*, quae præ-
 ter

107) Liv. XXXIX. 6. (108) Fest. voc. obsonitauere p. 342. Bach. hist. iur.
 Lib. II. c. 2. §. 38. (109) Bach. l. c. §. 43. (110) id. §. 47. (111) id.
 §. 58. Gell. II. 24. (112) Gell. ibid. (113) Macrob. Saturn. III. 17.
 Bach. I. c. §. 75.

ter sumtum æris id etiam sanxit, vt, qui magistratus esset, magistratumue capturus esset, ne quo ad cenam nisi ad certas personas itaret 114); quam legem, licet optimam, obstinatio tamen luxuriæ, nullo abrogante irritam fecit 115). *Lex sumtuaria* scribit Cicero 116), *que videtur Λιτότητα autulisse, ea mihi fraudi fuit; nam dum volunt isti lauti terra nata, que lege excepta sunt, in honorem adducere, fungos, heluellas, herbas omnes ita condunt, vt nihil posse esse suauius; in eas cum incidissem in cœna augurali apud Lemulum — Ita ego, qui me ostreis & muræis facile abstinebam a beta etiã & a malua deceptus sum.* Nota quoque est illis temporibus LVCILLI magnificentia, cuius epulæ in cœnaculo, quod dicebatur *Apollo*, apparandæ, quinque myriadibus constare solebant 117). A. DCCV. IULIUS CAESAR dictator creatus varias leges promulgauit, & in iis quoque *Iuliam sumtuariam* qua superiores sumtuarias repetiit & seuerius sanxit 118). Sed luxus legibus fortior hæc repagula fregit, quapropter CAESAR hanc legem cum seueritate exercuit: dispositis circa macellum custodibus, qui obsonia contra vetitum retinerent, deportarentque ad se, summis nonnunquam licitoribus atque militibus, qui si qua custodes fefellissent, iam adposita e triclinio auferrent 119). GELLIUS 120) quoque meminit edicti ab Augusto vel Tiberio promulgati, quo per dierum varias sollempnitates a trecentis H. S. adusque duo millia sumtus cœnarum propagatus est; vt his saltem finibus luxuriæ effernescens ætus coerceretur. Sed posteriorum Cæsarium tempora docuerunt, parum his legibus effectum esse,

§. XXII.
 114) Gell. l. c. 115) Bach. l. c. §. 76. 116) ad fam. lib. VII. ep. 26.
 & ad eam Manutius pag. 785. 117) vid. Plutarch in Lucullo, qui pag.
 177. b. reliquas Luculli lautitias describit; 118) Manutius. quidem l. c.
 negat Cæsarem sumtuariam vllam tulisse, sed recte confutat ab Ernest.
 in Ind. Leg. h. L. 119) Sueton. in Cæsar. c. 43. 120) l. c.

§. XXII.

Libera republica aliis quoque remediis morum corruptionem fanare Romani tentarunt. Sic quum sacra Bacchanalia cuiuscunque generis libidinem ac scelus innexissent, ea a. DI.XVIII. Scto ex vrbe & Italia proscribentur (121). In primis *caesores* morum integritati inuigilabant, qui quodcumque facinus, lege quidem expressa non notatum, quod tamen bonos mores laederet, notare solebant, in eosque qui male se gessissent ita animaduvertebant, vt senatores senatu mouerent (122), equitibus adimerent equum, & ciues e tribu honestiore in minus honestiorem vel etiam in Caritum tabulas referrent, iidem ex omni ordine morum honestate maxime conspicuos in senatum legebant, quod facere iubebantur lege *Quinia* a. CCCCH. lata (123); iidem variis edictis, quae *leges censoria* dicuntur, luxuriam quoque retundebant (124). Censores quoque connubia legitima, a quibus abhorrebant Romani, promovere operam dederunt (125). At censorum auctoritas valuit, quamdiu corruptio morum non omnia inuaserat, hac vero inualecente, Romanisque tam vulnerum suorum quam remediorum impatientibus, omnis censurae vis concidit & iacuit vsque ad ea tempora, quibus plane nullum amplius usum praestare poterat, nempe sub imperatoribus (126); hi nimirum vt censoriam potestatem exercere possent mutato nomine magistrōs aut praefectos morum se nominarunt. *AVGVSTVS* censoriam potestatem, quam sibi sumserat, ad augendum ciuium numerum adhibuit, a. DCCXXXVII. legem de maritandis ordinibus rogauit & denique a. DCCLVII. pertulit.

E

121) Liv. XXXIX. 8. seqq. 122) quod tamen lege Clodia a. DCXCV. lata restrictum, qua cautum, ne nisi legitime apud ipsos censores accusatus & damnatus nota adficeretur. 123) Bach. l. c. §. 15. 124) Plin. lib. VIII. c. 57. n. 82. tom. I. pag. 484. & lib. XXXVI. cap. 1. n. 2. tom. II pag. 723. 125) Liv. XLV. 15. & epitom. lib. LIX. GELL. I. 6. III. Selchow ant. §. 476. 126) MONTESSQV. espr. des Loix liv. VIII. ch. 14.

eamque a. DCCLXII. lege Poppaea diligentius ac feuerius
muniuit 127).

§. XXIII.

Corruptio morum Romæ omnia peruertit. Iusiurandum,
quod olim tanta religione seruabatur, negligi ceptum:

Tam facile & prouum est superos contemnere testes,
Si mortalis idem nemo sciat 128);

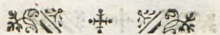
fides data falli consueta:

Quantum quisque sua nummorum seruat in arca

Tantum habet & fidei 129)

hereditates non ob bene merita sed sæpe ob scelerum ministeria
delatæ 130), vt proinde *PLINII* ætate vulgo crederentur *testa-
menta hominum speculum esse morum* 131) hereditates fraude, adu-
lacione aliisque artibus quæsitæ 132), insidiæ testatoribus ab here-
dibus structæ, & proinde successio pactitia, tanquam *bonis mori-
bus contraria* prohibita 133) [quum potius mali mores, quibus
laborabant Romani hæc pacta, in se innocua, suspecta redderet.]
Magistratum honores a candidatis largitione, humili-obsequio
aliisque artibus petiti, quamuis ambitus coërcendi causa latae fue-
rint leges *Pinaria* a. DCCXXII; *Poetelia* a. CCCXCVI; *Cornelia
Bæbia* a. DLXXIII; alia quædam a. DXCV. *Maria* a. DCXXXV;
Calpurnia a. DCLXXXVII; *Tullia* a. DCXCI, & *Pompeia* a. DCCII.
135). *CICERO* 136) exhibet contractum a candidato consula-
tus C. Memmio & eius competitore Domitio cum consulibus ini-
tum, in quo nil nisi fraus & mala fides omnium, qui contractui
inter-

127) quam singulari libro exhibuit & Commentario illustrauit HEINEC-
CIVS 128) *Iuuenal.* Sat. 13. 129) id sat. 3. 130) id sat. I.
131) lib. III. ep. 18. 132) *Horat.* Sat. II. 5. 45. LEYSER med. ad 7.
Spéc 375. 133) l. 19. & l. fin. C de pact. l. 3. §. 2. D. pro foc.
134) Liv. IV. 25. 135) Bach. hist. lib. II. c. 2. 136) ad Attic. lib.
IV. ep. 18.

intererant, conspicitur. In iudiciis partium fauor magis, quam causæ iustitia obseruata; hinc *Gracchus* a. DCXXXII iudicia a senatu ad equites transtulit, *Seruilus Cæpio* a. DCXLVIII. lege effecere tentauit, vt iudicia senatui & equitibus essent communia, *Seruilus Glaucia* a. DCLIV. ea equitibus reddidit, quæ vero duæ leges an perlatæ sint, non plane constat, *Plautius* a. DCLXV. iudicia cum senatu & ordine equestri communicauit, *Sulla* eadem senatoribus reddidit, *Aurelius Cotta* a. DCLXXXIV. ea senatoribus equitibus ac tribunis arariis dedit, quibus postremis *Cæsar* iudicia iterum ademit (137); quousque Roma sua instituta conseruauit, iudicia sine detrimento in manu senatorum vel aliorum esse poterant, sed his semel corruptis, vndique periculum iminebat. A magistratibus prouincialibus prouinciæ expilatæ & quodcumque auaritiæ ac libidinis genus exercitum fuit, horum itaque rapacitatem *lex Calpurnia* a. DCV. represit, & *Cæsar* in primo consulatu a. DCXCV. vetuit magistratibus prouincialibus & iis, qui munus publicum exercebant, officii muneris exercendi causâ quidquam præter id, quod in ea lege statutum erat, accipere (138). Sic legum saluberrimarum sanctiones sensim morum impotentia, quæ demum ipsam rempublicam perdidit, cedere coactæ sunt, vt adeo recte conqueratur *Horatius* (139):

Damnosa quid non imminuit dies?

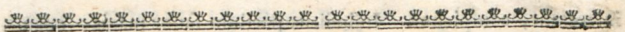
Aetas parentum peior auis tulit

Nos nequiores mox daturos

Progeniem vitiosorem.

137) *Bach. l. c.*   137) *id. ibid.*   139) *Carm. III. 6.*

NOBILISSIMO AC DOCTISSIMO
RESPONDENTI
AMICO SVO SVAVISSIMO

S. P. D.

PRAESES.

Ex quo TE mihi, quasdam Philosophiæ & Juris partes in præle-
ctionibus explicanti, adiunxisti auditorem & comitem, in ma-
ximam me TVI admirationem & amorem facile adduxisti. Tan-
topere enim enituit TVI ingenii humanioribus quibuscunque dis-
ciplinis politissimi vis, tamque promptum *tuum* fuit studium, ut
non discere sed recordari videreris. Nunc eximiorum profectu-
um *tuorum*, quos sæpe priuarim demonstrasti, publicum edis spe-
cimen, quod maximam TIBI laudem maximumque omnium fauo-
rem conciliaturum esse, certus confido. Ita igitur doctrina instru-
ctus maximam ex *Academia Lipsiensi*, quam nunc aditurus es, vi-
litem & præstantissimum eruditionis thesaurum reportabis, &
Patria, res litteraria, splendidaque *tua* Familia, non nisi optima abs
TE expectare poterunt, TV vero omnium expectationem non ex-
plebis modo, sed etiam superabis. *Summum Numen* TE, *tuam* va-
letudinem, *tuasque* res omnes saluas conferuet. Me interim, cu-
ius sincerum amorem nunquam non experieris, amare perge. Vale.
Erfordiae Kal. Octobr. MDCCLXVI.

ERFUERT, Diss., 1767/67

SS.

ULB Halle

3

004 995 333

VD 18

20

1766, 1

DISSERTATIO IVRIDICA

DE

MORVM AD LEGES ROMANAS
HABITV AC RELATIONE,

QVAM

MAGNIFICO VNIVERSITATIS RECTORE

PRAENOBILISS. AC CONSVLTISSIMO

DN. RVDOLPHO CHRISTOPH.
HENNE ICTO,

CVLTATIS IVRIDICAE ET IVDICII ELECTORALIS PROVINCIALIS ASSES-
SORE, AC IVRIS FEVDALIS ET CODICIS PROFESSORE
PVBLICO ORDINARIO,

ANNVENTE ILLVSTRI ICTORVM ORDINE,

PRAESIDE

HERMANNO ERNESTO RVMPPEL

I. V. D. ET PROF. PVBL. NEC NON GYMN. SEN. DIRECTORE,
IMPER. ACADEMIAE NAT. CVR. SOC ET BIBLIOTHECAR. AC ELECTOR.
MOGVNT. ACAD. SCIENT. AB EPISTOLIS

IN PERANTIQA HIERANA

D. II. OCTOBR. MDCCLXVI.

H. L. Q. C. PVBLICE TVEBITVR

ADAMVS FRIDERICVS CHRISTIANVS REINHARDT

ERFVRTENS. I. V. CVLTOR.

ERFORDIAE, TYPIS NONNIANIS, ACAD. TYPOGR.

